

2. Zhyshkovych, M. A. (2007). *Osnovy vokalno-pedahohichnykh navykiv. Metodychni porady dlia studentiv vokalnykh fakultetiv vyshchykh navchalnykh zakladiv kultury i mystetstv III-IV rivniv akredyatsii*. [Foundations of vocal teaching skills] Lviv.

3. Ovcharenko, N. A. (2014). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokalno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia ta metodolohiia. Monohrafiia*. [Professional training of the future teachers of music art to the vocal-pedagogical activity: the theory and methodology]. Kryvyi Rih.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОВЧАРЕНКО Наталія Анатоліївна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри методики музичного виховання, співу та хорового

диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: модернізація музичної освіти; вокально-педагогічна діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OVCHARENKO Natalia Anatoliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Professor of the Kafedra (department) in Methodological of Musical Education, Singing and Choir Conducting in Krivoy Rog State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: modernisation of musical education, vocal-pedagogical activity of the future teachers in musical art.

Дата надходження рукопису 23.05.2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов.

УДК 378:005.6:78«20»

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID ID 0000-0002-4393-2831
e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

ІННОВАЦІЙНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку українського суспільства є реформування всіх сторін громадського життя, в тому числі й вищої освіти, що передбачає якісну трансформацію існуючої парадигми освіти, її орієнтацію на розвиток інноваційно-творчого потенціалу особистості, здатної швидко адаптуватися до мінливих умов сьогодення на засадах духовно-творчого саморозвитку.

Мистецька професійна освіта є галуззю вищої освіти, одним із завдань функціонування якої є розвиток інноваційно-творчого потенціалу фахівця, від особистісної, соціальної й професійної самоактуалізації та самореалізації якого в значній мірі залежить духовно-культурне становлення та життєтворчість підростаючого покоління. Завдяки мистецтву як способу передачі певної ідеї між творцем, учасником і аудиторією, будь-яка особистість залучається не тільки до розуміння тих сенсів, котрі виражаються у різних культурах, а й вчиться розумінню, розвитку та прояву власних почуттів за допомогою ряду мистецтв та інших культурних форм.

Інноваційно-творчий потенціал, як інтегрована категорія, що іманентно властива мистецькій освіті, поєднує у собі професійну діяльність з особистісним розвитком, духовністю та активною гуманістичною позицією фахівця й орієнтована на розвиток творчо активної особистості, здатної до перетворювальної діяльності у зазначеній галузі [2]. Творчість передбачає творення чогось нового, рефлексію і зміну об'єкту творення. У більш широкому сенсі, це спосіб розуміння світу та дій у ньому. Інноваційність означає створення чогось нового у певному контексті або прагнення до досягнення мети у новий спосіб. Процес інноваційності містить у собі рефлексію щодо того впливу, який новий артефакт чи підхід матиме у цьому контексті.

Тож, ефективність реформування професійної мистецької освіти, яка завжди була і залишається джерелом культурних традицій і центром становлення духовності народу, великою мірою залежить від наявності певної освітньої моделі, що здатна забезпечити становлення інноваційно-творчого потенціалу мистецького освітнього простору за рахунок реалізації відповідних умов, відтворення яких відбувається на засадах

новітньої освітньої парадигми XXI століття. Затребуваність такої парадигми зумовлюється основними аспектами її сутності, спрямованою на переулаштування культурного поля нації та допомоги майбутньому фахівцеві у професійному саморозвитку і духовно-творчому сходженні.

Відтак, відтворення сучасного мистецького освітнього простору як духовно-культурного середовища, де майбутній фахівець не тільки пізнає особливості місцевих, національних, європейських і світових культур засобами різних видів мистецтва, а й починає усвідомлювати власну ідентичність й можливості розвитку особистісного інноваційно-творчого потенціалу задля реалізації сьогоденних завдань, має стати основою реалізації новітньої парадигми освіти XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі аналізу існуючих у філософії й найбільш використовуваних в освіті парадигм, де представлено різні аспекти висвітлення сутності освіти що зумовлюють парадигмальне різномайття її аналізу й які ще з кінця минулого століття традиційно виконують функцію «системи координат» для порівняння різних педагогічних концепцій, теорій і підходів щодо удосконалення системи вищої освіти, вітчизняні науковці (І. Бех, О. Олексюк, О. Отич, І. Саух, Л. Хоружа, О. Чумак), все частіше наголошують на необхідності визначення засадничих основ новітньої парадигми XXI століття.

Так, О. Чумак, характеризуючи моделі, представлені вітчизняними науковцями в якості інновацій у сучасній освітній парадигмі (освіта як формування наукової картини світу; освіта як професіоналізація; освіта як формування культури розумової діяльності; освіта як підготовка до життя; концепція безперервної освіти), розкриває їхні особливості та ґрунтовно аналізує переваги кожної із них з позицій їхньої приналежності до гуманістичної традиції. Водночас науковець акцентує увагу на доцільності звернення й до моделей, які пропонуються зарубіжними науковцями й набувають особливого значення для української освіти на шляху до реального, а не декларованого здійснення гуманістичної сутності освіти, де «головною ланкою є окрема людина, з розкриттям її індивідуальних здібностей, неповторних, унікальних особливостей психіки та інтелекту, що є головною метою всього освітнього процесу».

Як слушно зауважує Г. Падалка, великого значення в досягненні демократичного характеру підготовки майбутніх фахівців, в утвердженні її гуманістичної основи та критичного ставлення до орієнтації виключно

на «трудоий спосіб життя», має симбіоз між обов'язковим дотриманням державного стандарту вищої мистецької освіти та одночасним забезпеченням права студента на вільний вибір змісту власного професійного зростання під час навчання. Отже, дотримання гуманістичних орієнтирів навчання мистецтву як на загальному, так і на професійному рівні, сьогодні є найбільш визначальною методологічною проблемою.

Мета статті – визначення можливостей та умов становлення інноваційно-творчого потенціалу мистецького освітнього простору як основи реалізації новітньої парадигми освіти XXI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки інноваційна мистецька парадигма XXI століття без сумніву є гуманістичною за своєю суттю, її головною ланкою має стати окрема особистість з можливостями максимального розкриття її індивідуальних здібностей, неповторних, унікальних особливостей психіки та інтелекту як головної мети сучасної професійної мистецької освіти. Складовими цієї глобальної мети є створення умов для розвитку суб'єктності, життєтворчості, особистісних функцій зростаючої людини, підтримка самопізнання, самовизначення, самореалізації.

Абсолютно підтримуючи думку вищезгаданих науковців, вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на тому, що сьогодні, коли інноваційні зміни мають здійснюватися, перш за все, в ім'я збереження ідентичності людини як особистості, окреслення контексту сучасної вищої освіти у новітній освітній парадигмі XXI століття, спрямованість якої передбачає світоглядну переорієнтацію людини на придбання стабільної основи для духовно-творчого саморозвитку та самореалізації, на організацію власного життя на основі властивих духу часу демократичних цінностей, концепція духовності виховання набуває статусу однієї з найбільш затребуваних моделей, що розкриває нові горизонти духовного зростання особистості в освітньо-виховному середовищі закладів вищої освіти, й мистецьких у тому числі.

Новий ракурс вирішення проблем, що мають місце у сучасній освіті представлений в авторській концепції професора Вільнюського едукологічного університету І. Кевішаса, на початку нинішнього століття, обговорення якої, вперше в Україні, відбулося серед науковців мистецького факультету КДПУ ім. В. Винниченка (2007 р.), на тлі все ще існуючих на той час у пострадянському просторі академічних догм щодо «цілеспрямованого формування духовності шляхом формування певних рис особистості»,

вважає своєю новизною, породжував розмірковування й власну педагогічну рефлексію. Тож, незважаючи на те, що теоретичні засади та основоположні принципи вищезгаданої концепції не зовсім співпадали з теоретико-методологічним мейнстрімом української педагогічної науки тих часів, декілька вітчизняних науковців (О. Олексюк, О. Отич, А. Растрігіна, Л. Хоружа) стали першими, хто долучився до подальших досліджень проблеми духовності виховання.

Результатом плідної співпраці науковців України із колегами десяти європейських країн стало видання чотирьох колективних монографій, поширення яких у вітчизняному освітньому просторі наразі привертає увагу все більшої кількості провідних українських науковців.

Окреслені у монографіях аспекти дослідження духовності середовища в цілому можна представити як концептуальні засади, що сприяють усвідомленню людиною духовності реальності, що її оточує. Відповідно усвідомлюється і духовність виховного середовища – духовність виховання. В такому разі засадничі основи концепції духовності виховання можуть бути розглянуті як вектори пошуку моделі, яка тут і зараз здатна підтвердити існування згаданого феномена та забезпечити його впровадження у створюване суб'єктами сучасне освітнє середовище закладів вищої освіти у контексті актуалізації проблеми створення новітньої парадигми освіти XXI ст.

З огляду на безпрецедентність потрактування найбільш актуальних проблем сучасної освіти в цілому й вищої зокрема, вирішення яких співзвучні з концептуальними ідеями професора І. Кевішаса, а сьогодні пов'язані із дослідженням горизонту духовності виховання як середовища, що зумовлює досягнення найбільш важливої для сучасної освіти мети – підготовку «інноваційної людини» як творця культурного простору, котрий немислимий без певного сенсу та духовності перетворювального нею середовища (І. Кевішас), вважаємо, що саме концепція духовності виховання може стати культурним ядром і основою у вирішенні проблем сучасної мистецької професійної освіти, з її цінностями, традиціями й можливостями щодо розвитку духовно-творчого потенціалу майбутнього фахівця. На нашу думку, вищезазначене є вагомим підставою для актуалізації згаданої концепції в якості моделі у новітній мистецькій парадигмі XXI століття.

Цілком погоджуючись із науковою позицією І. Кевішаса щодо реконструкції системи освіти на засадах становлення і розвитку духовності освітнього середовища,

вважаємо за потрібне наголосити на необхідності кардинальної зміни орієнтирів підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування, критеріями якої в демократичному суспільстві має бути їхнє професійне становлення на засадах взаємообумовленості соціокультурного, професійно-особистісного та інноваційно-творчого розвитку. А головне, наскільки ці критерії актуальні для студента в особистісному плані та усвідомлені на рівні соціокультурного призначення його майбутньої професійної діяльності, в процесі якої мистецтво стає способом розкриття внутрішнього світу людини, засобом її виявлення та самовираження.

Отже, сучасні наукові підходи провідних вітчизняних учених, що мають місце у вітчизняній теорії і практиці сучасної мистецької освіти, наше тривале співробітництво з зарубіжними науковцями, а також певний власний професійний та науковий досвід підтверджують нагальну необхідність у визначенні інноваційно-творчого потенціалу мистецького освітнього простору ЗВО, який, на нашу думку, може стати тією основою, що забезпечить особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця мистецького спрямування на засадах новітньої парадигми освіти XXI століття.

Маємо констатувати, що, наприклад, у традиційній системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва головним критерієм їхньої підготовленості залишається певний обсяг знань, навичок, умінь, накопичених студентом на рівні вивчення дисциплін навчального плану й все ще недостатня увага приділяється набуттю досвіду більш широкого особистісного самовираження в музично-педагогічній діяльності. Це означає, що особливості свого фаху студенти оцінюють з позиції традиційного уявлення про достатність професійної підготовки на рівні опанування компетенціями, зазначеними у паспорті спеціальності «вчитель музичного мистецтва». Тобто, задана у кваліфікаційній характеристиці спрямованість лише на підготовку вчителя-предметника значно звужує можливості музичного мистецтва як засобу гуманізації суспільства, а також негативно впливає на мотивацію студентів щодо особистісного самовираження у майбутній професійно-практичній діяльності і вибудовуванні власної траєкторії професійного зростання у відповідності до особистих уподобань, можливостей і потреб кожного та затребуваності фахівців музичного профілю у сучасному соціумі.

Стає очевидним, що новітня мистецька

парадигма освіти XXI століття вимагає відмови від орієнтації лише на вузькопрофесійний підхід, з його традиційною системою підготовки майбутнього фахівця, тим більше, коли це стосується мистецтва. Сьогодні вже загальною признаним й науково обґрунтованим є той факт, що система педагогічного забезпечення мистецької освіти має ряд принципово важливих, специфічних функцій, спрямованих на розвиток особистості, а відтак, потребує відповідної готовності фахівця в галузі мистецької освіти до професійної діяльності в якості педагога, тобто того, хто професійно здійснює не тільки навчальну, а й науково-творчу та виховну діяльність засобами музичного мистецтва.

Це визначає якість і вектор інноваційних перетворень в організації професійної підготовки майбутнього фахівця мистецького спрямування, здатного до усвідомлення себе в ролі суб'єкта відносин зі світом мистецтва, до самоідентифікації себе як особистості і фахівця-професіонала, до реалізації своїх індивідуальних здібностей та інтелектуальних можливостей в ефективній професійній діяльності. Для забезпечення результативності згаданого процесу значущим, на наш погляд, є використання не тільки навчальних, але й виховних педагогічних можливостей і ресурсів мистецького освітнього простору ЗВО.

Виховний сегмент мистецького освітнього простору, як один з його компонентів, який формується безліччю взаємодіючих суб'єктів, визначається специфікою професії майбутнього фахівця мистецького спрямування й містить сукупність духовних чинників, що забезпечують можливість творчого освоєння студентом цього простору та творення в ньому себе як особистості й професіонала. Доповнюючи і компенсуючи можливості навчальної діяльності, виховна складова мистецького освітнього простору ЗВО забезпечує становлення і розвиток мистецько-педагогічної діяльності, художньо-мистецького розвитку, міжособистісних та соціокультурних відносин, соціальної практики.

Виховна складова мистецького освітнього простору багатомірна й динамічна. Вона містить форми спілкування, що склалися, цінності культури й мистецтва, значущі події й символи, й є основопокладаючою у визначенні «світу культури» особистості: її сенсів, цінностей, норм, ідеалів, професійної успішності. Специфіка цього процесу полягає в тому, що він здійснюється опосередковано: як у через створення оптимальних педагогічних умов у мистецькому просторі ЗВО, так і в процесі включення особистості в різні види професійної та соціокультурної діяльності.

Тобто, ефективність особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця залежить, з одного боку від змісту та якості інноваційно-творчого потенціалу мистецького освітнього простору, в який він включений об'єктивно, з іншої – від його «зустрічної активності» (В. Д. Гатальський) – усвідомленого прагнення до духовного самовдосконалення й творчого самовираження у професійній діяльності.

Іншими словами, мистецький освітній простір закладів вищої освіти передбачає наявність системи педагогічного сприяння як виду ціннісної взаємодії педагога й студента і як елементу вільного розвитку особистості. Як і будь-яке явище, що несе в собі ідею свободи, педагогічне сприяння вимагає від педагога певних додаткових зусиль і полягає в організації ціннісно-смыслового простору взаємодії, в якій духовна культура особистості викладача, духовний зміст, виражений у витоках мистецтва і власний досвід духовного становлення студента, стає матеріалом для побудови ним своєї «внутрішньої форми». В основу педагогічного сприяння покладено вільний розвиток особистості, плюралізм думок і дій усіх його суб'єктів, затвердження самоцінності особистості, де педагог виступає виключно в ролі фасилітатора у виборі студентом індивідуальної траєкторії його професійно-особистісного розвитку.

Таким чином, однією із умов ефективного функціонування мистецького освітнього простору є взаємодія педагога і студента на засадах педагогічного сприяння, головною ознакою якого є опора на суб'єктність останнього, коли за створення і вдосконалення такого простору відповідальним є студентське співтовариство. Тоді мистецький освітній простір стає простором студентської спільноти, наповнений як їхніми духовними запитами, так і реальними проблемами, пов'язаними з необхідністю вирішувати щоденні особисті і професійні завдання й нарівні з педагогами бути суб'єктами їхнього освоєння. Такий простір студенти сприймають як власну територію, за яку вони несуть відповідальність і саме він може стати чинником особистісно-професійного саморозвитку майбутнього фахівця-музиканта.

Не менш важливою умовою успішного функціонування мистецького освітнього простору на засадах новітньої парадигми освіти XXI століття є його динамічність і відкритість як до творчого використання можливостей і культурних надбань музичного мистецтва, так і до творчого самовираження студента у процесі його професійного становлення, а також прийняттю будь-яких нестандартних рішень та можливих

спонтанних проявів на шляху до його особистісного розвитку. У такій ситуації проявляються інноваційно-творчий потенціал і новий контекст мистецького середовища, виникають нові зв'язки між суб'єктами освітнього процесу, що дозволяє студентів усвідомити й осмислити свої творчі можливості й духовні інтенції.

Тобто, в ситуації, коли мистецький освітній простір не піддається впливу зовні заданих стандартів, коли відсутнє формальне, вузькопрофесійне відношення до осмислення його навчально-виховного потенціалу з боку викладачів, вірогідність дійсно ефективного професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців мистецького профілю стає реальністю. Актуальними у такому процесі стають діалоговий режим і наявність атмосфери взаєморозуміння усіх суб'єктів навчання й узгодження уявлень про взаємодію педагога і студента; оприлюднення педагогом власних позицій і прийняття їх студентами; осмислення й привласнення студентами цінностей мистецького освітнього простору та надання їм можливості вибору індивідуальної траєкторії руху до особистісно-професійного становлення в умовах мистецької педагогічної реальності. Тобто, створення концепції духовно-творчого професійного розвитку студента, що є прийнятною для усіх суб'єктів процесу підготовки майбутнього фахівця, є ще однією умовою у створенні інноваційно-творчого потенціалу мистецького освітнього простору закладів вищої освіти як основи реалізації новітньої парадигми освіти XXI століття.

Здійснюючи педагогічне сприяння щодо створення студентом в навчальному та позанавчальному процесах ЗВО культурно значущої ситуації, викладач вступає в особливий виховний простір – «простір проекту» (Н. Б. Крилова), і тут він має бути не лише транслятором певного виду культури, а й активним учасником того мистецького середовища, в якому живе і розвивається майбутній фахівець. У свою чергу студент за рахунок власних зусиль і спрямувань, проявляє «зустрічну активність» й готовність стати учасником і творцем цього середовища. Тобто, для такого інноваційно-творчого простору характерним є прагнення викладачів і студентів до постійного творчого пошуку, що забезпечує включеність студента в процес саморозвитку і самовираження, розкриття його особистісних прагнень та його духовного потенціалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. З огляду на вищезазначене можна зробити висновок про те, що справжнє реформування вітчизняної вищої освіти актуалізує якісну трансформацію існуючої

парадигми освіти, її переорієнтацію на придбання майбутнім фахівцем стабільної основи для духовно-творчого саморозвитку та самореалізації, на організацію власного життя на основі властивих духу часу демократичних цінностей. В такому контексті концепція духовності виховання набуває статусу однієї з найбільш затребуваних моделей, що розкриває нові горизонти духовного зростання особистості в освітньо-виховному середовищі закладів вищої освіти, й мистецьких у тому числі. Застосування концепції духовності виховання в якості освітньої моделі, що зумовлює підготовку фахівця мистецького профілю як суб'єкта і творця індивідуальної траєкторії власної професійної діяльності, потребує дотримання відповідних умов, котрі забезпечують відтворення інноваційно-творчого потенціалу мистецького освітнього простору ЗВО як основи реалізації новітньої парадигми освіти XXI століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Качур М. М. Теоретичні аспекти підготовки майбутніх учителів музики до інноваційної діяльності // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – Вип. 51. – С. 174–180.
2. Кевішас І. Пространство проявления духовности в процессе подготовки будущего учителя музыки в вузе // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 113. – Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка. – С. 3–13.
3. Клочкова Л. И. Развитие инновационного потенциала личности. Методическое пособие / Л. И. Клочкова. – М.: УЦ Перспектива, 2011. – 28 с.
4. Падалка Г. М. Теорія і методика мистецької освіти: інноваційна проблематика // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент // 5.Г. М. Падалка. – Випуск 5. – К., 2010. – 368 с.

REFERENCES

1. Kachur, M. M. (2016). *Teoretychni aspekty pidhotovky maybutnikh vchyteliv muzyky do innovatsynoyi diyal'nosti*. [Theoretical Aspects of Preparation of Future Music Teachers for the Innovation Activity]. Zaporizhzhya.
2. Kevishas, I. (2008). *Prostranstvo proyavleniya dukhovnosti v protsesse podgotovki budushchego uchitelya muzyki v vuze*. [Space of manifestation of spirituality in the process of preparation of the future teacher of music in the university]. Kirovograd.
3. Klochkova, L. I. (2011). *Razvitiye innovatsionnogo potentsiala lichnosti. Metodicheskoye*

posobiye. [Development of the innovative potential of the individual]. Moscow.

4. Padalka, H. M (2010). *Teoriya i metodyka mystets'koyi osvity: innovatsiyina problematyka*. [Theory and methodology of artistic education: innovative issues]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Центральноукраїнського

державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RASTRYGINA Alla Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Vocal-Choral Disciplines and Techniques of Musical Education of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of the future teacher of musical art.

Дата надходження рукопису 23.04.2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор Т. Б. Стратан-Артишкова.

УДК 7.01.7.06(045)

РОМАНЕНКОВА Юлія Вікторівна –

доктор искусствоведения, профессор, профессор Киевской муниципальной академии эстрадного и циркового искусств e-mail Julia_Romanenkova@ukr.net

К ВОПРОСУ О РОЛИ ЭТАПА УЧЕНИЧЕСТВА В СТАНОВЛЕНИИ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ХУДОЖНИКА

Постановка и обоснование актуальности проблемы. Современный художник имеет за плечами многовековой опыт. Зачастую подсознательная тяга к статусу универсальной личности приблизит его к ренессансному образу творца – он пробует себя в самых разных арт-сферах, экспериментируя, пробуя, совершенствуясь, трансформируя и отторгая, усложняя или выхолащивая. Он абсолютно свободен в выборе пути самоопределения, хотя и, разумеется, как и века назад, зависим от материального аспекта бытия. Он сам – автор своего амплуа, образа, с которым входит в сферу искусства, программирует то, как его может воспринимать публика. Он сам выбирает для себя тот пласт публики, который отныне будет потребителем его художественных изысканий. Будет ли это «широкий круг зрителей» – всеядная масса, среднестатистический зритель, неискушенный в искусстве и потребляющий с одинаковой долей благостного равнодушия как малиновые розочки на коврах, изготовленных машинным способом, так и эксклюзивное ювелирное изделие в стиле «модерн», или эстет, которому для насыщения его сверхтонкой сущности необходима цветная ксилография в двенадцать досок или эмаль гильоше в манере Фаберже – выбирает сам художник. Он или попытается удовлетворить запросы широкого круга любителей массовой продукции вроде

открыток с кошечками и приклеенными бантиками, или ждет своего зрителя, ищущего отдохновения души в офорте, выполненном в японской манере.

Элитарное искусство, искусство «не для всех», тоже имеет своего зрителя, значительная часть потребителя этого арт-продукта провозглашает о своей приверженности к нему только для того, чтобы этим снискать себе место в богеме и звание знатока. В силу сложностей во взаимоотношениях с публикой периодически у художника возникает желание отойти от «высшего света», бежать от цивилизации, не искать признания и понимания толпы. Самым экстравагантным примером этого в свое время стал П. Гоген таитянского периода [3]. Проблемы «художник-зритель», «художник-заказчик», «заказчик-зритель» многократно анализировались и не претендуют на новизну высказываемых суждений. Они лежат во многом в плоскости психологии, вернее – «арт-психологии», поскольку художник – объект, трудно поддающийся научному анализу и в то же время – самый удачный для психологического препарирования с точки зрения наличия целых узлов личностных перипитий. Чем самодостаточнее художник и чем глубже его сформировавшаяся творческая позиция и сложившееся жизненное кредо, тем меньше его беспокоит мнение публики. Разумеется, в этом случае речь может идти или